

A célszerű jogértelmezésről és határaitól

Absztrakt

A jogalkotó a jogrendünket 2020. április 1-től a korlátozott precedensrendszerbe sorolta. E „névváltoztatás” gyakorlati hatásait még csak részben ismerjük, de egy bizonyos: a bírói jogértelmezés kérdéseire nagyobb figyelmet kell fordítanunk. A Kúria eseti döntéseinek kötéreje arra ösztönözi a jogelméleti kutatásokat, hogy olyan értelmezéseméleti kérdéseket tegyünk fel, amellyel - legalább részben - leírhatjuk a bírói jogértelmezés határait.

A bírói jogértelmezést érintően a jogrendünket azonban egy másik lényeges változás is érte, az Alaptörvény a rendes bíróságok számára új értelmezői attitűdöt írt elő. A 28. cikk a korábbi szövegelvű jogértelmezés helyett a bíróságok számára a teleológiai jogértelmezés követését írta elő. Az ehhez igazodó „célszerű” jogértelmezés mibenléte azonban korántsem problémamentes jelenség. A tanulmány a célszerű jogértelmezés két arcát kívánja bemutatni: a célelvű és az észszerű jogértelmezést. Ezen értelmezési kánonok működésének leírására számos gyakorlati példát mutat be külföldi és hazai eseti döntések felsorakoztatásával.

Kulcsszavak: A jogértelmezés határai, bírói jogértelmezés, célelvű jogértelmezés, jog- és nyelvelmélet, nyelvi pragmatika, Alaptörvény 28. cikke.

Abstract

As of April 1, 2020, the legislator classified our legal system in the limited precedent system. The practical effects of this "name change" are only partly known, but one thing is certain: we must pay more attention to the questions of judicial interpretation. The binding force of the Kúria's case-by-case decisions encourages legal theoretical research to ask theoretical questions of interpretation, with which we can - at least partially - describe the limits of judicial legal interpretation.

However, our legal system was also affected by another important change regarding judicial legal interpretation, the Alaptörvény prescribed a new interpretive attitude for ordinary courts. Article 28 required the courts to follow teleological legal interpretation instead of the previous textual legal interpretation. However, the existence of an "appropriate" legal interpretation in line with this is by no means a problem-free phenomenon. The study aims to present two aspects of expedient legal interpretation: purposive and reasonable legal interpretation. To describe the operation of these canons of interpretation, it presents numerous practical examples by listing foreign and domestic case decisions.

Keywords: Limits of legal interpretation, judicial legal interpretation, purposive legal interpretation, legal and linguistic theory, linguistic pragmatics, Article 28 of the “Alaptörvény”.

²⁶ Bíró (Zalaegerszegi Járásbíróság) Doktorandusz (KRE-ÁJK DI)

I. Problémafelvetés: a téma aktualitása

A jogalkotó a jogrendünket 2020. április 1-től a korlátozott precedensrendszerbe sorolta. E „névváltoztatás” gyakorlati hatásait még csak részben ismerjük, de egy bizonyos: a bírói jogértelmezés kérdéseire nagyobb figyelmet kell fordítanunk. A Kúria eseti döntéseinek kötőereje arra ösztönözi a jogelméleti kutatásokat, hogy olyan értelmezésméleti kérdéseket tegyünk fel, amellyel - legalább részben - leírhatjuk a bírói jogértelmezés határait.

A bírói jogértelmezést érintően a jogrendünket azonban egy másik lényeges változás is érte, az Alaptörvény a rendes bíróságok számára új értelmezői attitűdöt írt elő. A 28. cikk a korábbi szövegelvű jogértelmezés helyett a bíróságok számára a teleológiai jogértelmezés követését írta elő. Az ehhez igazodó „célszerű” jogértelmezés mibenléte azonban korántsem problémamentes jelenség. A tanulmány a célszerű jogértelmezés két arcát kívánja bemutatni: a célelvű és az észszerű jogértelmezést. Ezen értelmezési kánonok működésének leírására számos gyakorlati példát mutat be külföldi és hazai eseti döntések felsorakoztatásával.

II. Célszerűség: célelvűség, észszerűség

A Complex Jogtár adatbázis szabadszavas keresője a „célszerű” fogalomra 34.195 találatot kínál fel. Ezek közül elég, ha csak a bírósági ítéletek szóhasználatra vetünk egy pillantást (15.240 találat), rögtön szembetűnik, hogy a fogalom több arcú jelenséget takar. A kifejezést a bíróságok a határozatok indokolásában különböző kontextusokban használják fel. Hol valamely jogintézmény, hol a felek szerződési akaratának, hol pedig a jogalkotó akaratának alátámasztására hivatkoznak a célszerűség fogalmára.

A célszerű szónak a magyar nyelvben számos jelentésárnyalata van. A hazai szinonimaszótár szinonimákat sorolja fel: célravezető, helyes, ajánlatos, hasznos, észszerű, praktikus, megfelelő.²⁷ A fogalom szemantikai tartománya meglehetősen széles, poliszémikus (többjelentésű) kifejezésről van tehát szó, amelynek érdemes tisztázni a dolgozat szempontjából releváns jelentésárnyalatait.

A magyar értelmező kéziszótár a fenti szinonim jelentések közül az első, „célravezető” jelentést emeli ki. E szó jelentését így határozza meg: célszerű az, ami a célnak megfelelő, ajánlatos, célravezető.²⁸ A dolgozatban e jelentésárnyalatot tekintem a kifejezés egyik jelentésének. Mindezt a jogértelmezésre használva: az tekinthető a jogszöveg célszerű jelentésének, ami a jogalkotó céljának leginkább megfelel, illetve az tekinthető célszerűtlennek, ami ezzel ellentétes. A kontinentális jogi kultúrában mélyen gyökerező értelmezési alapvetésről van itt szó, amelyet Celsus így foglalt össze: „A törvényeket értelmezni nem azt jelenti, hogy a betűjüknek engedelmesskedünk, hanem értelmüknek és céljuknak.”²⁹ Az Alaptörvény 28. cikke szerinti jogértelmezési módszertannal azonos értelmezési kánon a hazai jogirodalom *célelvű* (célképező, teleológiai) jogértelmezésnek hívja. Összhangban az Alaptörvény szövegével, amely szerint „[a] bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával [...] összhangban értelmezik.”

A „célszerű” fogalomnak egy másik jelentése is figyelmet érdemel, amelyet szintén vizsgálni fogok a dolgozatomban. Ez a célszerű fogalom *észszerű* jelentésárnyalata. E szóhasználat is gyakran visszatérő fordulata a bírósági határozatoknak (9331 találat), a bíróság gyakran alapítja az érdemi döntését észszerűségi megfontolásokra. Az erre alapított érvelések külön csoportja, amikor a bíróság az Alaptörvény harmadik mondata alapján a jogszabály „józan észnek” megfelelő célját kutatja. Eszerint: „[a] jogszabályok értelmezésénél

²⁷ Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar szinonimaszótár* (Budapest: Akadémiai 2019) 96.

²⁸ Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar értelmező kéziszótár* (Budapest: Akadémiai 2014) 166.

²⁹ Celsus *Digesta* 1,3,17.

azt kell feltételezni, hogy a józan észnek [...] megfelelő, [...] célt szolgálnak.” A 28. cikk a harmadik mondatát a hazai jogirodalom objektív teleológiai jogértelmezésre vonatkozó normának tekinti és a német-osztrák jogirodalom *objektiv-teleologische Auslegung* fogalmával, illetve az amerikai irodalom *purposive interpretation* fogalmával rokonítják.³⁰

A célszerűség e két jelentésárnyalata, a *célelvű* és az *ésszerű jogértelmezés* más elméleti megfontolásokkal írható le. A dolgozatom a két értelmezési kánon eltérő természetéről, a két kánon eltérő határaitól, valamint az ahhoz fűződő értelmezői attitűd különbözőségeiről szól.

III. A szöveghű jogértelmezés kritikája: „részmunkaidős” textaulizmus, célelvű és ésszerű jogértelmezés

Ahhoz, hogy a célelvű jogértelmezés lényegét megértsük, érdemes röviden elidőzni a szöveghű és a célelvű jogértelmezés különbségeinél. Az egyesült államokbeli jogélet két kiemelkedő gondolkodójának egy-egy hasonlata igen plasztikusan fejezte ki a szövegelvű és a célelvű jogértelmezés különbségeit.

Antonin Scalia, az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának egykori bírása a szöveghű (textualista) értelmezési kánon elkötelezettje volt. Szerinte egy tisztességes állami berendezkedéssel összeegyeztethetetlen, ha a jogszabályok jelentését az határozza meg, hogy mit gondolt a jogalkotó, és nem az, hogy valójában mit hirdetett ki. Scalia a jogalkotói szándékra való hivatkozást egyfajta „piszkos trükknek” tekintette, ami ahhoz hasonlatos, „amikor Néró császár [...] magas oszlopokra szögeztette az ediktumokat, hogy ne lehessen könnyen elolvasni őket.”³¹ Erőteljes kritikája abból indult ki, hogy a norma címzettjei csak a kihirdetett szöveget ismerhetik meg, a jogalkotói akaratot azonban nem.

Ezzel szemben Ronald Dworkin jogfilozófus a jogot ennél összetettebb jelenségként írta le. Szerinte a jog tartalma egy olyan geodetikus kupola módjára áll össze, ahol az értékek, célok, elvek, normák egymásba kapaszkodnak.³² A jogértelmezés ebben a kötött hálóban születik, ahol a bíró számos konvenció uralma alatt hoz integráns döntést. E folyamatban a jogszöveg mellett a jogintézmény célja, a jogdogmatika, a józan ész, a méltányosság szempontjai egyaránt szerepet kaphatnak. Dworkin hangsúlyozta, hogy egy jogintézmény céljának megismerésére nincs szükség teljes nyelvi kifejtettségre sem. Ahogy az udvariasság mibenlétéhez sem kell megismernünk az összes illemszabályt, úgy a jogi intézmények céljának feltárásához sincs szükség a dolog kimerítő leírására.

III.1.

E két jogszemléleti iskola mögött két, gyökeresen eltérő nyelvszemlélet húzódik meg. Scalia textualizmusának alapját az *ordinary meaning* doktrína adja. Eszerint a jogszövegek helyes értelmezésére a következő módszertant kell alkalmazni: ha a jogszövegben nincs ezzel ellentétes külön nyelvi indikáció, a szavaknak az általánosan elfogadott, alapértelmezett jelentését (*ordinary meaning*) kell figyelembe.³³ Ami azonban ezen túl van, nem tartozik a jog

³⁰ Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *Jogesetek Magyarázata* 2011/4. sz. 86, Fröhlich Johanna: Alkotmányértelmezés. In: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* [25]. <https://ijoten.hu/szocikk/alkotmanyertelmezes> (letöltve:2022.12.27.)

³¹ Idézi: Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében, *Jogesetek Magyarázata*, 2011/4, 90.o.

³² Ronald Dworkin: „A harti »Utószó« és a politikai filozófia karaktere” *Miskolci Jogi Szemle* 2006/1. 110.o.

³³ Antonin Scalia – Bryan A. Garner: *Reading Law. The Interpretation of Legal Texts* (USA: Thomson West 2012) 79–86.

terrénumához. A textualizmussal szemben két kritika biztosan megfogalmazható. Egyfelől a doktrína alkalmazása túlzottan a bírák nyelvi kompetenciájától teszi függővé a döntés eredményét. Nem állapítható meg ugyanis mindig teljes biztonsággal, hogy mi egy jogszabályban szereplő szó hétköznapi jelentése (lásd a következő, 2.1.1. pont). Ezért – bármennyire is ez a textualizmus alap gondolata -, kiszámíthatatlanná teszi a jogalkalmazást. Másfelől: a doktrína alkalmazása sokszor vezet abszurd eredményre, amely egyetlen jogrendszernek sem lehet igazolható célja (lásd a 2.1.2. pont).

III.1.1. Az amerikai jogirodalomban gyakran idézett Smith kontra Amerikai Egyesült Államok ügyben Antonin Scalia bíró által írt különvélemény az *ordinary meaning* doktrína iskolapéldája. Az ügy tényállása szerint Smith egy MAC-10 automata lőfegyvert cserélt kokainra. A bíróságnak azt kellett eldöntenie, hogy a lőfegyver átadása a vonatkozó szövetségi büntető törvény rendelkezése [18 U.S. Code § 924 (c) (1) bekezdés] szerinti „*to use a firearm*” fordulat alá esik-e. A Scalia által opponált többségi vélemény szerint a törvény szövege nemcsak azokat az eseteket fedi le, amikor az elkövető a lőfegyvert fegyverként használja, a „*use*” kifejezés köznapi jelentése alapján a csere is ide értendő. Ezzel szemben Scalia érvelésének alapmintázatát az adta, hogy az értelmezésre szoruló kifejezést – hipotetikusán – egy hétköznapi társalgási szituációba helyezte vissza. A „*to use a firearm*” fordulatot „az utca átlagembere” felfogása felől közelítette meg, szerinte az átlagember e kifejezés hallatán a fegyverhasználat tipikus esetét idézi fel magában („*evokes*”), amikor tehát a lőfegyvert annak rendeltetése szerint, lőfegyverként használják.³⁴ Ez a szűkítő jelentés a „*use*” széles szemantikai tartományán belül kizárja a többi, nem tipikus jelentést, ezért a vádlott e jogszabályhely alapján nem büntethető.

Andrei Marmor jogfilozófus szerint ebben Scalia bizonyosan nem tévedett, a Muscarello kontra Amerikai Egyesült Államok ügyben alkalmazott következtetése azonban már vitatható volt. A fentebb idézett szövetségi törvényhely egy másik fordulata azt a személyt is ötéves szabadságvesztéssel fenyegeti, „[a]ki kábítószer-kereskedés kapcsán fegyvert [...] visz magával” („*carries a firearm*”). Az ügy tényállása szerint Frank J. Muscarello az utcán árult marihuánát, mindeközben a helyszínen parkoló autója csomagtartójában egy gépfegyver lapult. A jogértelmezési kérdés tehát az volt, hogy ezt úgy kell-e tekinteni, hogy a vádlott a fegyvert „magával vitte”. Scalia a különvéleményében itt is az *ordinary meaning* doktrínát alkalmazta, amellet érvelt, hogy az „X dolog magunkkal vitele” kifejezés tipikus értelme az, hogy valaki a fegyvert a „testénél tartja”. A többségi vélemény azonban ezzel ellentétesen szólt, eszerint a „*carry*” ige a közönséges angol nyelv („*ordinary English*”) alapján azt is magában foglalja, amikor valaki az autó zárt csomagtartójában visz magával lőfegyvert. A többségi érvelés külön kiemelte: az ettől való eltérésre nem volt külön nyelvi indikáció, ugyanis „nem volt nyelvi jele annak, hogy a Kongresszus részéről más szándékot feltételezzünk”.

III.1.2.

A textualizmus másik „csábereje”, hogy megnyugtató megoldást sejtet azokra a megoldásokra is, amikor egy jogszövegben előforduló fogalomnak világosan meghatározó a hétköznapi, általánosan elfogadott értelme. A *United States v. J. Marshall (1990)* büntetőügyben az ügyészség Illinois állam büntetőkódexébe ütköző bűncselekmény miatt emelt vádat James Marshall és társai ellen. Az alkalmazandó jogszabály szerint: „aki 1 grammnál nagyobb mennyiségű LSD-t tartalmazó keveréket vagy összetevőt („*mixture or*

³⁴ Scalia érvelésének részletes leírására ld. Pamela Hobbs: „Defining the law: (Mis)using the dictionary to decide cases” *Discourse Studies* 2011/3. 332–334.

substance”) hoz forgalomba vagy azzal kereskedik, minimum 5 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki 10 grammnál nagyobb mennyiséget hoz forgalomba, vagy azzal kereskedik, 10 évi szabadságvesztéssel büntetendő.” A jogértelmezési probléma gyökere az volt, hogy az LSD általában valamilyen hordozóanyagon jelenik meg, jellemzően bélyegen. Ennek indoka, hogy egy dózis annyira csekély mértékű (0,05 mg), hogy szinte láthatatlan, 200.000 dózis szükséges, hogy 1 gramm tömegű LSD adjon ki.

Az ügy egyik vádlottja, Marshall által birtokolt LSD bélyeg 113,32 gramm tömegű volt, melynek tiszta LSD hatóanyaga csak 670,72 milligrammot tett ki. A jogi kérdés az volt, hogy a jogszabály szövegében szereplő „keverék” („*mixture*”) csak a tiszta LSD-t foglalja magába, vagy beleértendő a hordozóanyag is. A bíróság a kérdést a fogalom szótári, hétköznapi értelme („*ordinary meaning*”) alapján válaszolta meg. Nem volt ugyanis olyan nyelvi indikáció a szövegben, amely a szó hétköznapi jelentésétől való eltérést indokolta volna. A szótári meghatározás szerint a keverék olyan összetevőkből áll, amely elemei egymástól nem választhatók el, így - mivel az LSD és a hordozópapír ilyen elegynek tekinthető - a birtokolt kábítószer súlyába a hordozóanyagot is bele kell számítani. E megközelítés alapján J. Marshall vádlottnál talált 113,32 gramm jóval meghaladta a törvény által megengedett mennyiséget.

A bíróság többségi véleményével ellentétes különvéleményt John Posner írta. Azzal érvelt, hogy a „*mixture*” fogalmának hétköznapi értelmezése mellett ésszerűtlen és igazságtalan döntés születet. Hiszen, ha valaki 199.000 dózisonak megfelelő tiszta LSD-t hoz forgalomba, ami nem éri el az 1 gramm tömeget, elkerülheti a szabadságvesztés büntetést, szemben azzal, aki egyetlen dózis LSD-t ad el egy pohár narancslében, így akár 10 év szabadságvesztésre is ítélik. A helyes, józanésznek megfelelő értelmezés tehát csak az lehet, ha a „*mixture*” hétköznapi jelentésétől eltekintünk, és adott kontextusban úgy értelmezzük, hogy a szó jelentése nem foglalja magában a hordozóanyagot. Posner különvéleményének logikája az argumentum ad absurdum értelmező kánonra épül, mert azt hangsúlyozza, hogy a jogszövegből levonható jogértelmezés eredményét a jogalkotó biztosan nem akarhatta, mert az abszurd eredményre vezet. Másképpen szólva: a jogalkotó ilyen célja nem lehetett, még ha a jogszöveg szövegéből egyértelműen ez is következett.

III.2.

A szöveghű jogértelmezés alapját adó nyelvszemlélet legnagyobb fogyatékosága, hogy túlbecsüli a jogalkotó nyelvi kompetenciáit. Abból indul ki, hogy a jogalkotó minden esetben sikeresen kommunikál, és a jogszöveg minden esetben úgy értendő, ahogy azt az átlag állampolgár érteti. Másképpen szólva: a jogalkotó a jogszabályok nyelvi megfogalmazáskor az átlagpolgár és a közte folyó kommunikációban minden alkalommal sikeresen helytáll.

Az amerikai nyelvfilozófiai-jogelméleti kutatások azonban a szemléletet igyekeztek meghaladni. E kutatások azt hangsúlyozták, hogy a nyelvi jelek – így a kihirdetett jogszabályok – értelmezése nem pusztán a jogszöveg szavainak dekódolását jelenti, a megértés inkább egyfajta kirakós játékhoz hasonlítható, ahol a bíró a jogszövegből arra nézve von le következtetést, hogy a jogalkotó szándéka mire irányulhatott.³⁵ Eszerint a jogértelmezés során a jogszövegeknek nem pusztán a nyelvtani tartalmát, hanem a *jog kommunikatív tartalmát* kell feltárni. Peter M. Tiersma jogfilozófus egy igen termékeny metaforája szerint a jogszövegek *autonóm szövegek*, amelyek hasonlatosak a palackpostához, ahol a hajótöröttnek az üzenetet úgy kell megszövegeznie, hogy az minden szándékolt

³⁵ Erről általában lásd: Andrei Marmor: *The Language of Law* (Oxford: Oxford University Press 2014); Andrei Marmor: „Defeasibility and Pragmatic Indeterminacy in Law” in: Alessandro Capone – Francesca Poggi (szerk.): *Pragmatics and Law. Philosophical Perspectives* (Switzerland: Springer 2016) 15–33.

tartalmat magába sűrítse. Csak így biztosítható, hogy a palackba zárt üzenet szövege alapján a hajótöröttre rátaláljanak.³⁶ Tiersma ez alapján nevezi a – főként büntető – jogszabályokat autonóm szövegeknek, mert azoknak is önmagukban kell a jogalkotó szándékát hordozniuk. A bírának tehát abból a feltételezésből kell kiindulniuk, hogy a jogalkotó a teljes kommunikatív szándékát – a leginkább lehetséges mértékben – a jogszabály szövegébe sűrítette. E nyelvtani értelmezési elvre azonban ne szabályként, hanem vélelemként tekintünk. E vélelmek megdönthető vélelmek, ezért a kommunikatív szándék feltárásakor a bírának csak „részmunkaidőben” kell textualistának lenniük (*part-time textualism*), másképpen szólva a textualizmus csak részben használható értelmezési kánon a jogalkalmazásban.

Hasonló elméleti meggyőződés mellett érvel Aharon Barak is. Barak szintén azt hangsúlyozza, hogy az is csak vélelemnek tekinthető, hogy a jogszabály célja kizárólag a pozitív jogból, illetve annak nyelvtani tartalmából kalkulálható. Eszerint: „[v]élelem fűződik ahhoz, hogy a jog célja a természetes, hétköznapi nyelvből olvasható ki.”³⁷

IV. A szubjektív és az objektív célelvű jogértelmezésről

A hazai jogrend azért különleges, mert normatív rendelkezés írja elő, hogy a jogalkalmazó bírónak melyik jogértelmezési kánont kell követnie, másképpen szólva: melyik nyelvszemlélet és melyik értelmezési kánon mellett kell elköteleződnie. Az Alaptörvény 28. cikke ugyanis a célelvű jogértelmezést tette a bírák alkotmányos feladatává. Az Alkotmánybíróság a 28. cikk értelmezése során a jogértelmezés célelvű irányultságát emelte ki: eszerint a bíróságok számára alkotmányos értelemben a jogalkotói célhoz kötöttség jelenti a végső jogértelmezési keretet.³⁸ A bíróságok alkotmányos jogértelmezési kötelezettsége tehát a jogalkotói cél (akarat) megállapítására irányul.³⁹ Az Alaptörvény 28. cikkének jelenleg hatályos szövege szerint:

„A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuláját, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésénél azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.”

A hazai jogirodalom és joggyakorlat többé-kevésbé konszenzus mutat abban, hogy a 28. cikk szövegéből a célelvű jogértelmezés két válfaja olvasható ki: a szubjektív, illetve objektív célelvű jogértelmezést. Hogy ki mit ért e két értelmezési elv alatt, hosszas fejtegetést igényelne. Elég csak annyit megjegyezni, hogy a szubjektív és az objektív teleológiai jogértelmezés mibenléte, alkalmazhatósága, fogalmi keretei, határai sokszor zavaros és széttartó képet mutatnak. Találkozhatunk olyan érveléssel, amelyben az objektív jogalkotói cél a tényleges jogalkotói szándékon túli célt jelenti⁴⁰, más helyen az éppen a szubjektív (tényleges) jogalkotói céllal esik egybe.⁴¹ Van, ahol az objektív teleológiai cél egyfajta retorikai aspektust kapott, mert azzal azonosították, hogy a jogértelmezés milyen „hatást vált

³⁶ Peter M. Tiersma: „A Message in a Bottle: Text, Autonomy and Statutory Interpretation” *Tulane Law Review* 2011/2. 431–482.

³⁷ Aharon Barak: *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Princeton University, 2005. 173.

³⁸ 23/2018. (XII. 28.) AB határozat, Indokolás [28], ABH 2018, 519, 525–526.

³⁹ 3280/2017. (XI. 2.) AB határozat, Indokolás [38], ABH 2017, 1217, 1223.

⁴⁰ 3/2013. Közigazgatási-munkaügyi jogegységi határozat IV. pontja.

⁴¹ 19/2017 (VII.18.) AB határozat Indokolás [5].

ki a környezetben”,⁴² máshol pedig nem a jogszöveg konzekvenciáiban, hanem magában a jogszövegben láttak egyfajta jogalkotói objektívizálódást.⁴³ De előfordult olyan vélekedés is, amely az Alaptörvény 28. cikkének ugyanazon szövegfordulatára – közelebbről: a preambulumba - alapított értelmezést egyszerre azonosítja az objektív és a szubjektív teleológiai értelmezési módszerrel.⁴⁴ Anélkül, hogy a fogalmi elhatárolások részletes vizsgálatába bocsátkoznék, ehelyütt csak azt kívánom rögzíteni, hogy e két fogalmat a dolgozatban milyen jelentéssel használom.

IV.1

Értelmezésem szerint a jogszabály *szubjektív célját* elsősorban a jogszöveg világos nyelvi tartalma adja, ez azonban – miként azt Tiersma és Barak is hangsúlyozza – csak vélelemnek tekinthető. Ez nem azonos azzal a vélekedéssel, hogy a céllevű jogértelmezés csak kiegészítő értelmezési kánon lenne arra az esetre, ha a jogszöveg nyelvi tartalma kétséges (homályos). Ilyenkor a nyelvi tartalmat a preambulumba, illetve a jogszabály megalkotására vonatkozó javaslat szövege (hagyományos szóhasználattal élve: miniszteri indoklás) felől biztosan feltárható. A vélelem megdöntésére azonban akkor is sor kerülhet, ha a jogszöveg nyelve világos és közérthető. A szubjektív cél a dolgozat szóhasználatában tehát a jogalkotó ténylegesen feltárható jogpolitikai akaratából adódik. A dolgozatomban ezt az értelmezési kánon hívom *céllevű értelmezési kánonnak*.

IV.2.

Ezzel szemben az *objektív cél* ettől független, mert nem a szubjektív célon alapul. Azt javaslom, hogy ezen értelmezési kánon lényegének megragadására fogadjuk el Aharon Barak fogalomhasználatát. Eszerint:

„[a]z »objektív cél« fogalmán belül az »objektív« jelző kettős értelemmel bír. *Először is*, azt jelzi, hogy a cél nem szubjektív, mert az nem a szöveg szerzőjéhez köthető. *Másodszor*: e cél azért sem szubjektív, mert nem tartozik a szöveg értelmezőjéhez sem. [...] Utóbbi esetben az »objektív« jelző az ítélkező bírón kívül eső értékítéllel kapcsolódik. Az objektivitás tehát a társadalom közös értékeinek figyelembevételéből származik, amit meg kell különböztetni a bíró egyéni meggyőződéseitől.”⁴⁵

Az objektív jogalkotói cél ezért a jogalkotó azonosítható célján alapul, hanem azon a jogalkalmazói feltételezésén, hogy a „jogszabályok [...] a józan észnek megfelelő célt szolgálnak.” Ennek megfelelően ezt az objektív célt a dolgozatomban a jogalkotó céljának és az ehhez kapcsolódó értelmezési kánonnak hívom *ésszerű értelmezési kánonnak*.

IV.2.1.

⁴² Az Alaptörvény követelményinek érvényesülése a bírósági ítékezésben” A Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportja által készített összefoglaló vélemény (letöltve:2022.12.07.)

⁴³ Chronowski Nóra-Vincze Attila: Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bank kiadmányozási joga ügyében. *Jogesetek Magyarázata* 2019/1. sz., 2/2016 (II.8.) Ab határozat Indoklás [78] [80].

⁴⁴Varga Zs. András: Törvényjavaslatok indoklása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. *Pázmány Law Working Papers* 2018/13. sz.,

⁴⁵ Aharon Barak: *Purposive Interpretation in Law*. 148. (kiemelések az eredetiben) A Barak-idézet a saját fordításom.

Ez egyfelől az következőt jelenti: ha a szubjektív jogalkotói cél az adott ügyre vetítve „ésszerűtlen” jogkövetkeztetésre vezetne, a jogalkalmazó - az Alaptörvény 28. cikk szerinti alkotmányos kötelezettségét teljesítve - hipotetikus céltételezéssel is élhet. Ilyenkor abból kell kiindulnia, hogy egy ésszerűen gondolkodó jogalkotó (*reasonable law maker*) milyen jogi rendelkezést hozna, vagy másképpen: a szubjektív jogalkotói célt nem alkalmazza, mert az ésszerűtlen eredményre vezetne. Itt tehát a hazai jogirodalomban is sokszor említett *argumentum ad absurdum* értelmezési kánon alkalmazásáról van szó. Az amerikai jogirodalom e jelenséget a hipotetikus intenció (feltételezett szándék) fogalmával írja le. E szakirodalom azonban azt is hangsúlyozza, hogy a jogalkalmazó ilyesfajta következtetései „illékony”, azaz cáfolható feltételezések, mert a feltételezést a jogalkotó utóbb jogszabályalkotással felülírhatja.⁴⁶

IV.2.2.

A másik, ésszerűséghez kapcsolódó értelmezési kánon a jogszövegalkotás nyelvi aspektusához kötődik. Ilyenkor a jogértelmezést a jogalkalmazó azon feltételezése határozza meg, hogy a jogszabályok megszövegezése során maga a jogalkotó is ésszerűen cselekszik. Ezt az amerikai jogirodalom azzal a ténnyel hozza összefüggésbe, hogy az emberi cselekvés és nyelvhasználat során a beszélő és a hallgató is a racionális szándékot feltételez egymásról, eziránt mindketten elkötelezettek.⁴⁷ E szemlélet legismertebb képviselője Andrei Marmor, aki a *The Language of Law* (2014) című munkájában a jelentésképződés objektív elmélete mellett érvel.⁴⁸ Marmor szerint a nyelvi jelentés alakulását ugyan a beszélő (jogalkotó) szándéka határozza meg, azonban a jogalkotó kommunikációja nem mindig sikeres, mert előfordulhat, hogy a nyelvi kifejtés során hibázott.⁴⁹ Ilyenkor a jogszabály céljának felismerése az összes releváns kontextuális háttérrel ismerő, ésszerűen gondolkodó hallgató következtetéséből adódik (*an objective, reasonable uptake*).

V. A célszerű jogértelmezés „határai”

Az alábbiakban a célszerű jogértelmezés egyes dilemmáit, annak lehetséges határait kívánom bemutatni egy-egy eseti döntéssel keresztül. Valamennyi döntés a hazai joggyakorlatból származik, és valamennyinek jogformáló hatása volt. A Kúria eseti döntései (lásd V.1. és V.3. pont példái), valamint az Alkotmánybíróság határozata (lásd V.4. pontja) precedens erejű döntések, ugyanis a bíróságra kötelező erővel bírnak. Hatását tekintve kötelezőnek tekinthető a Kúria PK véleménye is (lásd V.2. pont példája), mert a Kúria a saját joggyakorlatára azt irányadónak tekinti.

Az első példa azt mutatja be, hogy a nyelvtani tartalom mellett szóló vélelem nem minden esetben dönthető meg, ilyenkor a jogszabály szövegétől való eltérés céltételezéssel sem igazolható. Az ilyesfajta jogértelmezéssel a bíróság túllép a jogalkalmazói célon, azaz áttéved a jogalkotás területére. Az azt követő példák azonban legális elszakadást mutatnak a jogszöveg nyelvi tartalmától, e jogértelmezés azonban mégsem tekinthető *contra legem* jogértelmezésnek.

⁴⁶ Aharon Barak: i.m. 151-153.o., 173-174.o.

⁴⁷ Alessandro Capone: The Role of Pragmatics in (Re)Constructing the Rational Law-Maker. In: Alessandro Capone-Francesca Poggi (szerk.) *Pragmatics and Law*. Switzerland, Springer, 2017. 141-157.

⁴⁸ Andrei Marmor: *The Language of Law* (Oxford: Oxford University 2014) 19-22.

⁴⁹ Marmor: i.m. 30.

V.1. Mikor nem dönthető meg a jogszöveg nyelvtani tartalma mellett szóló vélelem?

A példában az kívánom bemutatni, hogy a Kúria a jogszöveg nyelvi tartalmán alapuló szubjektív jogalkotói célt túllépte azzal, hogy a jogalkotói akartból le nem vezethető „célszerűségi” szempontokat hozott fel a jogértelmezése során. Alaptalanul döntötte meg tehát azt a vélelmet, hogy a jogszöveg nyelvtani tartalmából jogalkotó célja világosan kiolvasható.

A jogértelmezési kérdés a Kúria elé kerülő végrehajtás megszüntetése iránti perben merült fel. A BH2014.151 számú eseti döntésben az adós elévülésre hivatkozással kérte a végrehajtás megszüntetését. A Kúria szerint a végrehajtási igény elévült, mert a végrehajtás kérő csak a közjegyző végrehajtható határozatának kiállítását követő öt év elteltével kérte a végrehajtás elrendelését. Tekintve, hogy a közjegyzői okiratba foglalt követelés „közvetlenül” végrehajtható, - a r.Ptk.327.§ (3) bekezdése alapján - a követelés behajtásának egyetlen hatékony és „célszerű” módja a végrehajtás kezdeményezése lehet, így a végrehajtási jog elévülését csak a végrehajtási cselekmények szakítják meg. Az elévülés megszakítására az adós öt éven belüli tartozáselismerése nem volt alkalmas, mert az nem tekinthető végrehajtási cselekménynek. A Kúria ezért a jogerős ítéletet hatályon kívül helyezte és a végrehajtást megszüntette.

A Kúria az eseti döntésében olyan „célszerűségi” szempontot vont be a jogértelmezésbe, amellyel túlterjeszkedett a r.Ptk. 327. § szövegébe világosan kódolt jogalkotói célon. Ha ugyanis a jogszabály szövege (nyelvtani/szemantikai tartalma) nem kétséges, a jogalkotó céljával e tartalmat kell azonosnak tekinteni.

Az r.Ptk.327. § (1) bekezdése az elévülést megszakító cselekményeket taxatív módon sorolta fel: eszerint a követelés elévülési idejét – többek között – „a követelés bírósági úton való érvényesítése”, illetve „a tartozásnak a kötelezett részéről való elismerése” szakította meg. A r.Ptk. 327. § (3) bekezdésének *elévülést megszakító eljárás* fordulata tartalmilag visszautal az (1) bekezdésre. Eszerint: „ha az *elévülést megszakító eljárás* során végrehajtható határozatot hoztak, az elévülés csak a végrehajtási cselekmények szakítják meg.” Ebből következik, hogy a r.Ptk.327.§ (3) bekezdése szerinti „elévülést megszakító eljárás” fordulat alatt kizárólag a bíróság előtt kezdeményezett eljárásokat lehet érteni. A r.Ptk.327.§ (3) bekezdésének speciális elévülési szabálya tehát kizárólag a bírósági eljárás során hozott végrehajtható határozatokra vonatkozik, a közjegyző eljárása azonban nem tekinthető ilyen eljárásnak. Adott esetben tehát a követelés adós általi elismerése – amelyhez a Ptk. 327. § (1) bekezdése egyértelműen elévülést megszakító hatást fűz - a közjegyzői eljárásban hozott végrehajtható határozat kiállítását követően is megszakította az elévülést.

A Kúria a fenti érvelését számos későbbi eseti döntésében fenntartotta.⁵⁰ Érvelését a hasonló tényállású ügyekre is kiterjesztette és az adós írásbeli felszólítását sem ismerte el az elévülés megszakításra alkalmas jogcselekménynek.⁵¹ Ezekben a döntésekben szintén „célszerűségi” indokokra hivatkozott, annak ellenére, hogy a r.Ptk. 324. § (1) bekezdése kifejezetten úgy rendelkezett, hogy az elévülés időt a „követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítás” is megszakítja. E jogértelmezését az elévülés jogintézményének jogpolitikai indokával támasztotta alá, miszerint „nem kívánatos a kötelezettet hosszú időn át bizonytalanságban hagyni a követelés érvényesítését illetően, mert az idő múlásával a követelés fennállásának vagy fenn nem állásának a bizonyítása is rendszerint lényegesen

⁵⁰ Kúria Pfv.I.20.784/2016/9. Pfv.I.21.768/2016/9., Pfv.I.20.360/2013/6. és a Pfv.I.20.910/2020/8. számú eseti döntések.

⁵¹ Kúria Pfv.21.122/2018/6. Indokolás [18], Pfv.I.20.910/2020/8. Indokolás [24].

nehezebbé válik.⁵² A Kúria kiemelte továbbá, hogy ez a jogpolitikai szándék motiválta azt is, hogy a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) az elévülés megszakítására vezető jogi tények közül elhagyta a „követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítást”.⁵³

Tény, hogy a Ptk. 6:25. §-a elévülést megszakító cselekményként már nem említi az adós írásbeli felszólítását. E jogszabály-módosítást célja a miniszteri indoklásból egyértelműen kiolvasható, szinte szó szerint megegyezik a Kúria indoklásával.⁵⁴ Ugyanakkor, a r.Ptk. explicit jogszövegből és a miniszteri indoklásból sem olvasható ki ilyen jogalkotói cél. Utólagosan azonban nem lehet arra következtetni, hogy a r.Ptk. 327. § (3) bekezdésének mi lehetett a feltehető jelentése. Ez ugyanis visszaható hatályú jogalkalmazást eredményezné, ami a jogbiztonságot sérti.

Ha a jogszöveg szemantikai tartalma világos és a bíróság ezzel ellentétesen hoz döntést, az eleve „morális paradoxont” hordoz magában.⁵⁵ Ha eltér a jogszöveg azonosítható értelmétől a - mégoly igazságos vagy legjobbnak tűnő - döntés a másik felet méltánytalan helyzetbe hozhatja. Az a jogosult ugyanis, aki a jogszabály világos szövegébe bízva nem kezdeményezett öt éven belül végrehajtást, ehelyett „csak” írásbeli felszólítást küldött vagy az adós tartozáselismerő nyilatkozatában bízott, bizonyosan nem fogadja el a bíróság döntését.

V.2. Mikor dönthető meg a jogszöveg nyelvtani tartalma mellett szóló vélelem?

A Kúria Polgári Kollégiuma 1/2021 (VII.12.) PK véleményének 5. pontjában a Kúria ez esetben is a jogszabály puszta nyelvi tartalma alapján döntött. A PK vélemény a Pp. 409. § (3) bekezdésének „Kúria közzétett határozata” fordulatában álló „Kúria” szót értelmezte. Az értelmezési dilemma az volt, hogy a közzétett felsőbbbíróági eseti döntésektől való eltérést sérelmező felülvizsgálati kérelmeket kizárólag a Kúria által hozott határozatok esetében lehet-e megengedni vagy a Legfelsőbb Bíróság által közzétett határozatok esetében is. A PK vélemény a „Kúria” kifejezés egyszerű, nyelvtani jelentését vette alapul, és felülvizsgálatból a Legfelsőbb Bíróság határozatait kizárta.⁵⁶ Ennek érvrendszerét a PK vélemény ugyan nem fejtette ki, de az az előzményi kúriai határozatokból kiolvasható.⁵⁷ Az indok lényegében az volt, hogy a Kúriát csak az 2012. január 1-én kihirdetett Alaptörvény nevesítette, ezért a felülvizsgálat során csak az ezt követően közzétett határozatoktól való eltérést lehet sérelmezni, a Legfelsőbb Bíróság által hozott eseti döntésektől való eltérést nem.

E nyelvtani jogértelmezés azonban csak az egyik lehetséges olvasata a jogszövegnek és Kúriának lehetősége lett volna a nyelvtani tartalom mellett szóló vélelem megdöntésére. Önmagában az, hogy a jogalkotó a „Kúria” kifejezést használta, egyáltalán nem zárta ki, hogy ne tartozna ide a Legfelsőbb Bíróság is. A Bszi. 188. § (1) bekezdése szerint ugyanis kimondja, hogy „[a] Legfelsőbb Bíróság [...] jogutódja az ítélkezési tevékenység tekintetében a Kúria”. E rendelkezés illeszkedik abba a köztudomású kontextusba is, amely szerint a

⁵² Kúria Pfv.I.20.910/2020/8. Indokolás [14].

⁵³ Kúria Pfv.I.20.910/2020/8. Indokolás [15].

⁵⁴ A jogszabály-módosításhoz fűzött miniszteri indoklás szerint: „Az elévülés megszakítására vezető jogi tények közül a törvény elhagyja a „követelés teljesítésére irányuló írásbeli felszólítást”. E megszakítási ok ellentétes az elévülés intézményének lényegével: nem az igény érvényesítésére, hanem az igényérvényesítési idő (és az azzal járó bizonytalanság) meghosszabbítására ösztönöz. A jogbiztonságot szolgálja, ha önmagában egy ilyen aktus nem eredményezi az elévülés megszakítását.”

⁵⁵ Blutman László: Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés, *Jogesetek Magyarázata*, 2010/4, 98.o.

⁵⁶ A PK. 5. pontja szerint: „[a] Kúria a közzétett határozatától jogkérsben eltérő jogerős ítélet miatt a felülvizsgálatot akkor engedélyezi, ha a jogerős ítélet a Kúria által meghozott, a BHGY-ben 2012. január 1-je után közzétett eseti határozatban kifejtettektől eltérő jogértelmezésen alapul.”

⁵⁷ Tahin Szabolcs: A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának jogegységi visszautasító ötödik határozatáról. A jogszabályok kontextus nélküli olvasatáról. In: *Jogesetek Magyarázata* 2021/23. 63-69.

Legfelsőbb Bíróság voltaképpen azonos a Kúriával, az Alaptörvény elfogadásával pusztán névváltoztatásról volt szó. Ezt a nyilvánvaló azonosságot a jogszabály nem zárta ki annak ellenére, hogy evidencia volt, hogy a Kúria alatt a Legfelsőbb Bíróságot is érteni kell. A „Kúria” szó nyelvtani tartalmából tehát nem szükségképpen kellett kizárni a Legfelsőbb Bíróságot.

A PK vélemény jogértelmezése mögött valójában a hazai jogelméletben is gyakran használatos *expressio unius est exclusio alterius* elve húzódik meg. Eszerint, ha a jogalkotó a jogszövegben „A”-t valamely terminussal jelöli, ez egyúttal kizárja, hogy e terminus „B”-t is jelentse. A Kúria értelmezési logikája is ezt követi: a Kúria szó jogalkotó általi használata kizárja azt a jogalkotói szándékot, hogy itt egyúttal a Legfelsőbb Bíróságról is szó lenne, ebből tehát az következik, hogy a Pp. 409. § (3) bekezdése alá nem tartoznak a Legfelsőbb Bíróság eseti döntései.

Ha azonban azt feltételezzük, hogy a jogalkotó nyelvi cselekvése minden esetben a jogalkotói cél mind teljesebb elérését szolgálja, a PK véleménnyel ellentétes következtetésre kell jutnunk. A Pp. 409. § (3) bekezdéséhez fűzött törvényjavaslat indokolása az alábbi jogalkotói célt rögzítette:

„A jogállam fogalmi eleme a jogbiztonság, amely kiszámítható és koherens joggyakorlatot is feltételez. A Kúria az Alaptörvény 25. cikkében meghatározottak szerint biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét. A széttartó, kiszámíthatatlan joggyakorlat sérti a jogbiztonságot és a peres felek tisztességes eljáráshoz való jogát. Ezért szükséges eljárásjogi eszközökkel biztosítani annak lehetőségét, hogy e feladatának a Kúria eleget tudjon tenni, és valóban következetes gyakorlatot alakíthasson ki. Biztosítani kell a peres feleknek annak lehetőségét, hogy ha a jogerős döntés jogkérdésben eltér a Kúria közzétett határozatától, azt a Kúria elé tudják vinni, ezért számukra az ilyen esetekre jogorvoslati lehetőséget kell biztosítani.”⁵⁸

A Pp. 409. § (3) bekezdése szerinti felülvizsgálati ok törvénybe iktatása a Kúria jogegységesítő szerepének erősítésén túl a felek tisztességes eljáráshoz való alapjogának és a jogbiztonság alkotmányos értékének támogatására irányult. Ha ebből a jogalkotói célból indulunk ki, arra a feltételezésre is lehetett volna jutni, hogy a jogalkotó a „Kúria” szó használatával a felülvizsgálattal érinthető eseti döntések köréből nem kívánta kizárni a Legfelsőbb Bíróság közzétett határozatait. Ezért a vélelem megdöntése az eredményezi, hogy a PK vélemény által felállított időbeli cezúrát ne vegyük figyelembe. Ezzel a fenti jogalkotói cél alkotmányos értéktartalma jobban érvényesült volna, és a 2012. január 1-e előtti eseti határozatoktól való eltérést sérelmező felülvizsgálati kérelem visszautasításával a felet sem korlátoznánk indokolatlanul az alapjoga érvényesítésében.

Ha a jogalkotó a bíróságtól el kívánta volna venni a vélelem megdöntésének lehetőségét, ezt kifejezett nyelvi indikációval megtehetette volna. Például azzal, hogy a felülvizsgálati kérelmek visszautasításáról szóló rendelkezések között kifejezetten feltünteteti, hogy a Pp. 409. § (3) bekezdésére hivatkozással benyújtott felülvizsgálatot a Kúria visszautasítja, ha a kérelem „2012. január 1-ét megelőzően közzétett határozattól való eltérést sérelmez.” Ez már olyan megkerülhetetlen jelentést hordozna, ami indokolta volna a PK vélemény érvelését. De nem így történt, mert a jogalkotó az egyedüli helyes értelmezés biztosítására nem alkalmazott explicit nyelvi indikációt, amelyből magától értetődően következett volna a 2012. január 1-ei cezúra felállítása.

⁵⁸ Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény (Módtv.). Módtv.-Indokolás, Részletes indokolás a 185–193. §-hoz.

Hangsúlyozandó azonban, hogy a jogalkotó a jogszöveg nyelvi bizonytalanságait a *jogegységi panaszra* kiterjedően már kiküszöbölte. Ezzel a jogegységi panaszra nézve a vélelem megdöntésének lehetőségét a jogalkotó kizárta. A Bszi-nek a „jogegységi panasz elbírálása” alcímet viselő szövegrészét nyitó 41/B. § (1) bekezdése ugyanis már egyértelműen meghatározza a „Kúria közzétett határozata” fordulat jelentéstartalmát. A 2021. január 1-től hatályos szöveg így fogalmaz: „[a] Kúria 2012. január 1. napja után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozata (a továbbiakban ezen alcímben: a Kúria közzétett határozata).” E rendelkezés tehát már világossá teszi, hogy a jogegységi panasz alapja csak a 2012. január 1 napja után hozott és a BHGY-ban közzétett kúriai határozat lehet.

Az egyes igazságügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2020. évi CLXV. törvény 2021. január 1. napjától a Bszi. 41/C. § (6) bekezdését is kiegészítette. E rendelkezés *f)* pontja szintén egyértelmű nyelvi indikációt adott arra, hogy a jogegységi panaszt vissza kell utasítani, ha „[a]zt nem 2012. január 1. után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett kúriai határozattól való eltérésre hivatkozással nyújtották be.” A módosításhoz fűzött Javaslat szerint:

„[a] Javaslat a jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében a jelenlegi szabály értelmezését megerősítve rögzíti, hogy a jogegységi panasznak a Kúria 2012. január 1-je után hozott és a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától való eltérésre hivatkozással van helye. Ennek rögzítése azért indokolt, mert bár a Bszi. 188. §-a alapján a Kúria szervezeti értelemben és az ítélkezési tevékenység tekintetében a Legfelsőbb Bíróság jogutódja, azonban a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozata alatt *értelmszerűen* csak 2012. január 1-jét követően közzétett határozatok értendők, mivel a Kúria ítélkező tevékenységében és nem a *közzétételi tevékenységében* számít a Legfelsőbb Bíróság jogutódjának, így a Kúria előtti legfőbb bírói szerv határozataitól való eltérés a jogegységi panasz eljárás keretében nem kifogásolható.” (a kiemelések tőlem származnak)

Az indoklás szerint a módosításra a „jogalkalmazás egységének biztosítása érdekében” volt szükség, amelyből az következik, hogy a jogalkotó is a kétségek kizárása érdekében pontosította a jogszöveget. Mindez igazolja, hogy a „Kúria közzétett határozata” fordulatot a jogalkotó is bizonytalan nyelvi megfogalmazásnak tartotta és korábban egyáltalán nem volt kizárt annak a lehetősége, hogy a bíróság a jogértelmezés során megdöntse azt a vélelmet, hogy a jogszöveg nyelvtani tartalma hordozza a jogalkotói célt.

V.3. A jogalkotó ésszerű eredményre törekvésének feltételezése (argumentatio ad absurdum)

A második példa a hazai joggyakorlatban és a jogirodalomban egyaránt ismert *argumentum ad absurdum* értelmezési elvre épül, ami szintén az Alaptörvény 28. cikke szerinti objektív teleológiai jogértelmezés módszertanából vezethető le. Eszerint, azt kell feltételezni, hogy a jogalkotó a pozitív jogi norma megfogalmazásával ésszerű eredmény elérésére törekszik, ezért a jogalkotó biztosan nem akarhatott abszurd eredmény előidézni, még ha a jogszöveg nyelvtani tartalmából ez is következne.⁵⁹ Az alábbi példa azért is érdekes, mert a jogalkalmazó józan észre alapított – látszólag *contra legem* – feltételezése később jogszabálymódosítást eredményezett.

A fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény 3. § (2) bekezdése korábban úgy rendelkezett, hogy az egymillió forintot meg nem haladó követelés csak fizetési meghagyásos eljárásban lehetett érvényesíteni. Ha a fél a követelését mégis közvetlenül a bíróság előtt érvényesítette, a régi Pp. 130. § (1) bekezdés *c)* pontja szerint a keresetlevelet

⁵⁹ Barak: i.m. 173-174.

idézés kibocsátása nélkül el kellett utasítani, hiszen a pert a közjegyző előtti eljárásnak kellett volna megelőznie. A régi Pp. szövege a „kell” fordulatot használta, ezért a jogszöveg szemantikai tartalma szerint a bíróságnak kötelező volt így döntenie.

A jogértelmezési kérdés azokban a jogorvoslati eljárásokban merült fel, ahol az alsóbb fokú bíróságok az egymillió forint alatti követelésekre – tévedésből, figyelmetlenségből - mégis lefolytatták az eljárást. A Kúria elnöke által létrehozott konzultációs testület az ilyen esetekben a per megszüntetését tartotta helyes eljárásnak. Az állásfoglalás szerint, „ha a követelés csak fizetési meghagyásos eljárás útján érvényesíthető, a másodfokú bíróságnak – ezt a körülményt észlelve – a pert a Pp. 157. § a) pontja alapján akkor is meg kell szüntetnie, ha az elsőfokú bíróság a perben érdemben ítélettel döntött. Ilyen esetekben ugyanis a követelés a Pp. 313. §-ában foglaltak szerint a közjegyző hatáskörébe tartozó, külön törvényben szabályozott fizetési meghagyás útján érvényesíthető.”⁶⁰ A konzultációs testület többségi álláspontja a jogszöveg nyelvtani tartalmának ugyan megfelelt, de a jogalkotó Alaptörvény 28. cikke szerinti észszerűségi megfontolásoknak nem.

A fizetési meghagyásos eljárás célja a kezdetektől fogva a pénzkövetelések érvényesítésének gyorsítása és olcsóbbá tétele volt.⁶¹ Ha tehát a felsőbb bíróságok az alsóbb bíróságon lefolytatott érdemi eljárást a régi Pp. 157. § a) pontjának alkalmazásával megszüntetik, éppen ezt hagyják figyelmen kívül. E megoldással az eljárás aligha lesz olcsóbb az ügyfél számára: a félnek ugyanis a per megszüntetése után a fizetési meghagyásos eljárást újra meg kell indítania, a közjegyzői eljárás díját ki kell fizetni, a bíróság előtt az illetéket ismételten le kell róni, de a felet az ismételt pervitel egyéb költségei is terhelni fogják. Egy érdemben lefolytatott peres eljárás után a fizetési meghagyásos eljárás már nem töltheti be az eredeti szerepét, épp ellenkezőleg: az eljárás funkcióját veszti, az jóval költségesebb és időigényesebb lesz, ami abszurd eredményre vezet.

E jogértelmezés figyelmen kívül hagyta a jogalkotó irányában feltételezett józan ész melletti elköteleződését is. Ha ugyanis az alperes a perben védekezett, abból nyilvánvalóan következik, hogy a közjegyző előtti eljárásban is előterjesztette volna az ellentmondását, azaz fölösleges ismételten visszautalni a közjegyző elé a feleket. Helyesebb jogértelmezés lett volna tehát, ha a jogorvoslati bíróság ilyen esetben nem szünteti meg a pert, hanem érdemben tárgyalja azt. Tény, hogy az explicit jogszöveg tartalma világos volt, de ebben az esetben a jogszöveg objektív teleológiai értelmezése igazolhatóbb eredményre vezetett.

A józan észnek megfelelő döntést tartalmazott a Kúria BH2017.62 számú eseti határozata. A *ratio decidendi* szerint „a fizetési meghagyásos eljárás elmaradása miatt a felülvizsgálati eljárásban nincs helye a per megszüntetésének, ha a felülvizsgálati kérelmet előterjesztő alperes a perben érdemben védekezett és az igényérvényesítés akadályát jelentő megelőző fizetési meghagyásos eljárás lefolytatásának hiányát az eljárás korábbi szakaszaiban nem kifogásolta.” Az egyik józan észre alapított érv, hogy „az alperes mindvégig érdemben védekezett”, a másik, hogy „a fizetési meghagyásos eljárás lefolytatásának hiányát az eljárás során soha nem kifogásolta.”

A 2018. január 1. napját követően indult eljárásokban alkalmazandó jogszöveg azonban már explicit módon tükrözi a jogalkotó Alaptörvény 28. cikke szerinti észszerűség iránti elköteleződését. Az új Pp. 254. § (3) bekezdése szerint „a fizetési meghagyásos eljárás mellőzése miatt az eljárás hivatalból történő megszüntetésének nincs helye, ha az alperes ennek kifogásolása nélkül írásbeli ellenkérelmet terjesztett elő.” Az új Pp. e szövegezéssel

⁶⁰ A Kúria elnöke által felállított, a kísértékű perekkel kapcsolatos jogalkalmazási problémákkal foglalkozó konzultációs testület állásfoglalásainak IV.2.4. pontja. (letöltve: 2022.12.07.)

⁶¹ A fizetési meghagyásos eljárást az 1893. évi XIX. törvénycikk vezette be a magyar polgári eljárásba. A törvényjavaslat eredeti alapeszméje is az volt, hogy „a peres eljárás alakszerűségeinek mellőzésével, az eljárás lehető egyszerűsítése, gyors és olcsóvá tétele ott, ahol ezt az anyagi igazság veszélyeztetése nélkül meg lehet tenni.” Kengyel Miklós: *Polgári perrendtartás*. Budapest, Osiris, 1998. 441.

kiveszi a hivatalbóli permegszüntetés esetei alól a fizetési meghagyásos eljárás elmaradását. A másod- és a harmadfokú bíróságoknak tehát a jogszabály már kézenfekvő megoldást kínál. Feltehetőleg ugyanazon indokok alapján, amelyet érvelésemben a „józan ész” szempontjaira hivatkozással fejtettem ki.

V.4. A jogalkotó észszerű nyelvi cselekvésének feltételezése

Az Alkotmánybíróság 29/2021. (XI.10.) AB határozatában (a továbbiakban: AB határozat) elé került alapügyben a jogértelmezési polémia szintén egy joghézagból adódott. A baleset idején a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (a továbbiakban: Vtv.) 75/A. §-a - átmenetileg - nem tartalmazott explicit utaló szabályt a vadászható állat és a személygépkocsi ütközése esetén alkalmazandó anyagi jogi szabályokra. A bíróságok ennek ellenére a jogvitát a Ptk. veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályai alapján, felrőhatósági alapon döntöttek el. A másodfokú bíróság a joghézagot „törvényszerkesztési következetlenségnek” tekintette.

Az AB határozat a jogerős ítéletet megsemmisítette. Megállapította, hogy a bíróságok a hatályos jog félretételével, önkényes, *contra legem* jogértelmezéssel utasították el a kereseti kérelmet. Az AB határozat kiemelte: a joghézagos időszakban hatályos Vtv. 75/A. §-a csak a Ptk. 6:563. § (1) és (2) bekezdéseire utalt, amely a vadásztársaságok számára objektív felelősségi formát állapít meg. Mivel „[a] jogalkotó a vadászatra jogosultra telepítette a kárt”,⁶² ez kimentést nem tűró felelősségi formát jelent, ezért a bíróságok nem dönthettek volna felrőhatósági alapon. Az AB tehát a jogalkotó hallgatását úgy értékelte, hogy a „2014. március 15-e és 2015. május 5-e között a korábbiakhoz képest „eltérően rendelkezett”, ezért a bíróságoknak ebből ellett volna kiindulni.

Ha joghézagos időszakhoz pragmatikai alapon közelítünk, más következtetésre juthatunk. E joghézagos időszak ugyanis ahhoz a szituációhoz hasonlított, amelyben a kommunikáció korábbi szakaszában elfogadott evidenciákat semmilyen explicit nyelvi cselekvés nem írta felül. A jogalkotó részéről feltételezett ésszerű nyelvi cselekvés elvárhatóan az lett volna, ha kifejezetten megtiltja a felrőhatósági szabályok alkalmazását. A korábbi evidenciát (miszerint a korábbi utaló szabály értelmében alkalmazhatók a felrőhatósági szabályok) a *jogalkotó hallgatása* azonban nem törölte, legfeljebb elbizonytalanította. Ilyen esetben az értelmezésnek az ésszerű hallgató (*reasonable hearer*) pragmatikai következtetéseire kell támaszkodnia, aminek az összes releváns kontextusból kell kiindulnia. Az ügyben három lényeges kontextuális elem merült fel.

Az utaló szabály megléte a legkorábbi időszakban sem volt feltétele a veszélyes üzemi felelősségről szóló szabályok alkalmazásának. A jogszabályokra épülő bírói gyakorlat fél évszázadon keresztül felrőhatósági alapon döntött a hasonló esetekben,⁶³ és ez akkor is irányadó volt, amikor a Vtv.-t megelőző, erdőkről és vadgazdálkodásról szóló 1961. évi VII. tv. egyáltalán nem utalt a r.Ptk rendelkezéseinek alkalmazásra. Ez mégsem zárta ki, hogy a bírói jogértelmezés akkor alkalmazhatónak lássa a vad és személygépkocsi találkozására vonatkozó felrőhatósági szabályokat. Nem volt tehát olyan ésszerű indok, hogy a felrőhatósági szabályok alkalmazását egy utaló szabályhoz kellene kötni.

A kommentárirodalom következetesen egyetértett abban, hogy a vadászható állatok által okozott kár normái a klasszikus polgári jog szabályai közé tartoznak, így a vad és a személygépkocsi ütközésére a Ptk. veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályai

⁶² AB határozat Indokolás [25]

⁶³ Az első ilyen tárgyú felsőbírósági döntés a Legfelsőbb Bíróság BH1973.236. számú döntése volt. in: PJD 1973-1975, VI. kötet, Budapest: Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó 1977, 352-356.

alkalmazhatók (Lábady 2014: 2311; Orosz 2014: 322). A joghézagok időszakában nem volt azonban olyan explicit szabály, ami ezt a dogmatikai alapvetést felülírta volna.

A jogszabályváltozás okozta helyzetben utóbb a jogalkotó a korábbi evidenciát nemhogy törölte, de egy utólagos jogszövegezési aktussal azt kifejezetten megerősítette. A 2015. május 5.-től hatályos Vtv. 75/A. § (2) bekezdésének szövege ugyanis már kifejezetten úgy rendelkezett, hogy a vadászható állat által okozott kárért való felelősség és a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség találkozása esetén a Polgári Törvénykönyvnek a veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályait kell alkalmazni.

VI. Összegzés

A dolgozatban bemutatott jogértelmezési dilemmák többrétűek. Mindenekelőtt abból kell kiindulni, hogy a „célszerű” jogértelmezés során a bíróságnak a jogalkotó céljának megfelelő jogértelmezést kell feltárnia. Ez az Alaptörvény 28. cikkén alapuló alkotmányos felhatalmazás arra szorít minket, hogy kísérletet tegyünk annak leírására, hogy a jogalkotói cél feltárásának milyen „legális technikái” vannak.

Úgy tűnik, hogy az értelmezési gyakorlatunkat továbbra is a nyelvtani értelmezés elsődlegessége határozza meg. Egy nemrégiben zajlott statisztikai vizsgálat is azt igazolta, hogy a *teleologikus értelmezés csak másodlagos, kiegészítő* funkciót lát el a hazai jogértelmezésben.⁶⁴ A nyelvtani értelmezés monopóliuma azonban azt eredményezheti, hogy héttérbe szorítjuk a jogalkotói cél kutatását, és a szándékkutató értelmezést csak azokra az esetekre tartjuk fenn, amikor a jogszabály nyelvtani értelme kétséges, ellentmondásos, homályos, így eltérő értelmezéseket vethet fel.⁶⁵ Mindez visszautal arra a textualista „nyelvi babonára”, miszerint pusztán a mondataink felszíni tartalmának dekódolása elégséges lenne ahhoz, hogy a jogalkotói szándékot feltárjuk.⁶⁶

A céltételező jogértelmezés azon a megdönthető vélelmen alapul, hogy a jogszabály szövege teljes körűen magába sűríti a jogalkotói szándékot. Tény, hogy a vélelem megdöntése körültekintőbb és cizelláltabb érvelés munkát igényel, mint a hagyományos – nyelvi kötődésű – érvelési szokásaink. Ez az érvelési munka különösen akkor jelentkezik, ha a jogszöveg nyelvtani tartalmával szemben sem a jogszövegből, sem annak kísérőszövegeiből (miniszteri indoklás, preambulum stb.) nem tárható fel a jogalkotói akarat. Ilyen esetekben működésbe léphetnek a jogalkalmazó feltételezései a jogalkotó szándékát illetően.

Itt tehát annak hangsúlyozásáról van szó, amit a jogirodalom már eddig is megfogalmazott: „a bírónak *lege artis* kell a jogot alkalmaznia, módszertanilag követnie kell az Alaptörvény 28. cikkében foglaltakat, [...] logikusan és módszertanilag helyesen indokolnia kell a jogértelmezését. [...] ez nagyon is a tisztességes eljáráshoz való jogból fakad.”⁶⁷

A magunk részéről érdemesnek látjuk visszatérni a szocialista jogtudomány előtti jogbölcselet nyelvhasználatára. A 19. század végéről induló Szászy-Schwarz Gusztáv a bírói jogértelmezés kiemelt jelentősége mellett érvelt, szerinte „csak a bírói jogunk [...] erőtlensége magyarázza a vak áhitatot, melylyel jogászközönségünk minden bajunk orvoslását a

⁶⁴ A kutatás eredményeiről ld. Szigeti Krisztina: „A bírói jogértelmezés és a hetedik Alaptörvény-módosítás” *Eljárásjogi Szemle* 2018/4. 14.

⁶⁵ Ennek igen markáns példája jelent meg az Alkotmánybíróság 29/2021 (XI. 10.) számú döntésében (ABH 2021, 1079.). Erről ld. Tahin Szabolcs: „Az Alkotmánybíróság határozata a Budapest Környéki Törvényszék és a Váci Járásbíróság vad és személygépkocsi összeütközése tárgyában hozott ítéleteiről. A bírói jogértelmezés védelmében” *JeMa* 2022/1. 17–27.

⁶⁶ Brian G. Slocum: *Ordinary Meaning. A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation* (Chicago: The University of Chicago 2015) 24.

⁶⁷ Chronowski Nóra-Vincze Attila: i.m. 6.2. pontja.

törvényhozástól várja.”⁶⁸ Horváth Barna a jogértelmezésben a jogalkotás meghosszabbítását látta, szerinte „[a] törvényhozás csupán a jogképződés irányába vivő azon fejlődés kezdetét jelenti, amely csak az alkalmazással zárul le. [...] a jog azon szervezetek aktusaival jellemezhető, amelyek által realizálódik”⁶⁹ Peschka Vilmos a jogértelmezést a hermeneutika módszertana felől közelítette meg, kiemelte, hogy „[a] jogi hermeneutika nívója [...] abban áll, hogy [...] a jogi normát nem a jogszabály alkotójának aspektusából vizsgálja, hanem a jelen, a megértő és alkalmazó nézőpontjából.” Ezért nem is lehet vitás, hogy a „[j]ogalkalmazói megértés és értelmezés hozzátartozik a jogi norma létéhez.”⁷⁰ Később ugyanő ismertette meg a hazai jogtudománnyal a német Fikentscher esetenorma-tanát is. Fikentscher szerint a valós jog nem a pozitív jog, hanem a bírói úton továbbképződő jog, azaz a bírói határozatokban testet öltő esetenormák összessége. Így „[a]z, ami végül is köt, csak az esetenorma.”⁷¹ E felismerések parafrázisa tűnik fel az Alkotmánybíróság egyik határozatában, amely szerint a jog tartalmát nem kizárólag a szövegjog, hanem „az ítéletek sora adja meg.”⁷²

A céltételező és észszerű jogértelmezés lehetősége igen erős - de alkotmányosan mégis biztosított - értelmezési eszköz a rendes bíróságok kezében. Jóval erősebb, mint az alaptörvény-konform jogértelmezés. Ott a bíró értelmezési szabadsága addig terjed, amíg azt a jogszöveg szemantikai tartalma megengedi. Ha azonban a szöveg nyelvtani tartalma világos és úgy ítéli meg, hogy e nyelvtani tartalom az ellentétes az Alaptörvénnyel, a bírónak az Alkotmánybírósághoz kell fordulnia annak megállapításához, hogy a jogszabály szövege alaptörvény-sértő vagy nem. Ezzel szemben a céltételező és észszerű jogértelmezés – mint azt főként a IV.3. és IV.4. példákban láthattuk – a bíróra bízta, hogy a józan belátása szerint mit tekint helyes értelmezésnek, még akkor is, ha ez bevallottan – a szubjektív célhoz képest - *contra legem* jogértelmezésre vezet. Igen nehéz a józan ész felőli jogértelmezést megragadni, hiszen nehéz definiálni azt is, hogy mi a józan ész.

Felhasznált irodalom:

Barak, Aharon: *Purposive Interpretation in Law*. Princeton, Princeton University, 2005.

Blutman László: Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés, *Jogesetek Magyarázata*, 2010/4,94-104.

Capone, Alessandro: The Role of Pragmatics in (Re)Constructing the Rational Law-Maker. In: Alessandro Capone-Francesca Poggi (szerk.) *Pragmatics and Law*. Switzerland, Springer, 2017. 141-157.

Chronowski Nóra-Vincze Attila: Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bankkiadományozási joga ügyében. *Jogesetek Magyarázata* 2019/1. sz

Dworkin, Ronald: „A harti »Utószó« és a politikai filozófia karaktere” *Miskolci Jogi Szemle*, 2006/1.

⁶⁸ Szászy-Schwarz: i.m. 18. (kiemelés az eredetiben)

⁶⁹ Horváth Barna: *Jogsociológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995. 19., 339.

⁷⁰ Peschka Vilmos: A jog mint a hermeneutika modellje. In: *Appendix "A jog sajátosságához."* Budapest, KJK, 1992. 145,151.

⁷¹ Peschka Vilmos: Az esetenorma, avagy a jogszabály és a jogeset kapcsolatának problémája. *Állam- és Jogtudomány*. 1985/2. sz. 241., 246.

⁷² 19/2017 (VII.18) AB határozat Indokolás [49]

Fröchlich Johanna: Alkotmányértelmezés. In: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* [25].<https://ijoten.hu/szocikk/alkotmanyertelmezes> (letöltve:2022.12.27.)

Hobbs, Pamela: „Defining the law: (Mis)using the dictionary to decide cases” *Discourse Studies* 2011/3.

Horváth Barna: *Jogszociológia*. Budapest, Osiris Kiadó, 1995.

Kengyel Miklós: *Polgári perrendtartás*. Budapest, Osiris, 1998.

Marmor, Andrei: *The Language of Law*, Oxford: Oxford University Press 2014.

Marmor, Andrei: „Defeasibility and Pragmatic Indeterminacy in Law” in: Alessandro Capone – Francesca Poggi (szerk.): *Pragmatics and Law. Philosophical Perspectives* (Switzerland: Springer 2016) 15–33.

Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *Jogesetek Magyarázata* 2011/4. 86-94.

Scalia, Antonin – Garner, Bryan A.: *Reading Law. The Interpretation of Legal Texts*, USA: Thomson West 2012.

Slocum, Brian G.: *Ordinary Meaning. A Theory of the Most Fundamental Principle of Legal Interpretation*. Chicago: The University of Chicago 2015.

Szászy-Schwarz Gusztáv: *Magánjogi fejtegetések felsőbbírói határozatok kapcsán*. Budapest, Franklin-Társulat Nyomdája, 1890.

Szigeti Krisztina: „A bírói jogértelmezés és a hetedik Alaptörvény-módosítás” *Eljárásjogi Szemle* 2018/4.

Tahin Szabolcs: A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsának jogegységi panaszt visszautasító ötödik határozatáról. A jogszabályok kontextus nélküli olvasatáról. In: *JeMa* 2021/2-3.

Tahin Szabolcs: Az Alkotmánybíróság határozata a Budapest Környéki Törvényszék és a Váci Járásbíróság vad és személygépkocsi összeütközése tárgyában hozott ítéleteiről. A bírói jogértelmezés védelmében. In: *JeMa* 2022/1, 17–27.

Tiersma, Peter M.: „A Message in a Bottle: Text, Autonomy and Statutory Interpretation” *Tulane Law Review* 2011/2.

Peschka Vilmos: Az esetnorma, avagy a jogszabály és a jogeset kapcsolatának problémája. *Állam- és Jogtudomány*. 1985/2. sz.

Peschka Vilmos: A jog mint a hermeneutika modellje. In: *Appendix “A jog sajátosságához.”* Budapest, KJK, 1992.

Varga Zs. András: Törvényjavaslatok indoklása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. *Pázmány Law Working Papers* 2018/13. sz.